

سوره حمد

﴿بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ﴾ (۱)

الحمد لله رب العالمین (۲) الرحمن الرحیم (۳) مالک يوم الدين (۴) ایاک نعبد و ایاک نستعین (۵) اهدنا الصراط المستقیم (۶) صراط الذین انعمت علیهم غیر المغضوب علیهم ولا الضالین (۷) ﴿

ترجمه

به نام خداوند رحمان و رحیم . (۱) ستایش خدای را که پروردگار جهانیان است . (۲) خدایی که رحمان و رحیم (۳) و فرمانروای روز جزاست . (۴) خدایا تنها تو را می پرستیم و تنها از تو یاری می خواهیم . (۵) ما را به راه راست ، هدایت فرما (۶) راه کسانی که به آنها نعمت دادی ؛ (مانند اولیاء و انبیاء) نه راه کسانی که بر آنها خشم فرمودی و نه گمراهان . (۸)

مفردات

﴿اسم﴾ مشتق از «سمو» بمعنی رفعت است و همزه آن وصل است و از مختصات خط قرآن ، حذف این همزه است مانند : رحمت ، نعمت ، یرجوا .
﴿الله﴾ اسم ذات خدای یگانه است که به صفات : خالق ، رحیم ، معطی ، موصوف می گردد ، و آن مشتق از «اله اللاهه» به معنی عبد عباد می باشد . پس ﴿الله﴾ به معنی سزاوار عبودیت است .

﴿رحمان و رحیم﴾ هر دو صفت مشبیه و مشتق از «رحم» ، به معنی عطف و مهربانی است ، ولی مبالغه «رحمان» بیشتر است ؛ از این رو گفته اند : «رحمان» ناظر به نعمت های دنیایی خداوند ، نسبت به مومن و کافر است ؛ و «رحیم» ناظر بر نعمت های اخروی نسبت

به مومن فقط .

﴿حمد﴾ «حمد و شکر و مدح» در عربی معانی نزدیک به هم دارند و نقیض آنها به ترتیب: «ذم، کفران و هجا» است، و «حمد» سپاسگزاری با زبانست در برابر نعمتی که از دیگری به انسان می رسد یا صفت نیکی که دارد مانند شجاعت و جمال، و همچنین است «مدح»، ولی «شکر» به معنی سپاسگزاری از نعمت، تنها است به زبان یا اعضاء دیگر .
﴿رب﴾ مصدر و یا صفت مشبیه به معنی تربیت و پرورش هست، و «رَبِیْته» و «رَبِیْته» به یک معنی است .

﴿عالمین﴾ جمع عالم، در لغت مختص عقلاست، مانند: ملائکه و انس و جن و در عرف هر جنس موجودات غیر خدا را شامل می شود .

﴿مالک﴾ به معنی صاحب اختیار و کسی که حق تصرف دارد است . و در اینجا «ملک» هم صحیح است به معنی سلطان، پادشاه .

﴿یوم الدین﴾ دین به معنی پاداش و جزا و مقصود روز قیامت و رستاخیز است .

﴿نستعین﴾ اول شخص جمع از مصدر «استعانت» به معنی کمک خواستن و یاری طلبیدن است .

﴿ضالین﴾ اسم فاعل، جمع ضال به معنی گمراه است .

توضیحات

۱ . این سوره ده نام دارد، که مشهورترین آنها: فاتحه، الحمد، ام الكتاب و السبع المثانی می باشد .

۲ . این سوره به اتفاق مفسرین دارای ۷ آیه می باشد، ولی بعضی از آنها ﴿بسم الله﴾ را یک آیه و جزء سوره دانسته اند و در ﴿انعمت علیهم﴾ وقف نکرده اند و آیه نشمرده اند، و دیگران که ﴿بسم الله﴾ را به عنوان تیمن و تبرک دانسته اند، در آنجا وقف می کنند .

۳ . چهار صفتی که بعد از ﴿الحمد﴾ برای خداوند ذکر شده است، دلیل حمد نمودن بنده، خدا راست و إشعار دارد که چنین خدایی سزاوار ستایش است .

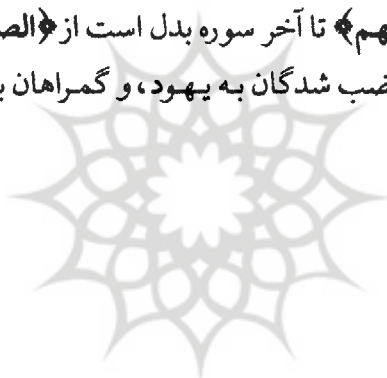
۴ . ﴿رب العالمین﴾ انسان را متوجه می کند که زمین و آسمان و موجودات کوچک و بزرگ جهان (به دست خالق مهربان اداره می شود و او ناظم و مدبر جهان است و دست

قدرت او همواره در کارهاست) و جهانی که ما در او زندگی می‌کنیم، سرائی بی‌صاحب و مملکتی بی‌سلطان نیست که انسان از بی‌نظمی و اختلال آن در هراس باشد.

۵. ذکر ﴿مالک یوم الدین﴾ علاوه بر اینکه صفت خوف را پس از رجاء در دل انسان جایگزین می‌کند، او را متوجه نظم و حساب و میزان و جزاء می‌نماید. و به او می‌فهماند که دنیا یاوه و بی‌حساب خلق نشده و چنین نیست که هر کس هر چه می‌خواهد بکند. و هر کس زد و خورد و ربود، سود کرده و حساب و کتابی در پی ندارد.

۶. در ﴿ایاک نعبد﴾ التفات از غیب به خطاب است. و اشاره دارد با اینکه انسان در آیات قبل باید متوجه پروردگار خویش باشد و بعد از هر صفتی که برای خدا به زبان می‌آورد حضور قلبش زیاد می‌شود تا در نتیجه پس از گفتن ﴿مالک یوم الدین﴾ مثل اینکه پروردگار خویش را در برابر دل خود حاضر و ناظر بیند و به او خطاب کند و از او کمک بخواهد.

۷. ﴿صراط الذین انعمت علیهم﴾ تا آخر سوره بدل است از ﴿الصراط المستقیم﴾ و راه راست را توضیح می‌دهد و غضب شدگان به یهود، و گمراهان به نصاری، تفسیر شده‌اند.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی